

κῆς. Ἀπὸ ταύτης ὀρμώμενος ἦλθεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ, ἣν εὔρεν ἀποχρῶσαν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ὁ θεὸς πορίζει εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν κίνησιν καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν. Καὶ ὅμως ἡ ἀξία τοῦ φιλοσόφου τούτου ἔγκειται μάλιστα ἐν τῇ Λογικῇ. Τὰ λογικὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἅτινα ἐκράτησαν ἐν τῷ 16ῳ αἰῶνι καὶ διαδοθέντα εὐρύτατα ἐχρησίμευον ὡς διδακτικὰ βιβλία, περιέχουσιν ἀρχαιότερα καὶ νεώτερα στοιχεῖα· διατρίβουσιν ἰδίᾳ περὶ τὰς μεθόδους, τείνουσι δὲ νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν Λογικὴν ἀπὸ τῶν ὄντολογικῶν ζητημάτων καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν μεθοδολογίαν τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης¹.

Συγγενὴς κατὰ τὰς θεωρίας καὶ διάδοχος τοῦ Ζαβαρέλλα ἐγένετο ὁ Κρεμόνιος.

4. ΚΡΕΜΟΝΙΟΣ

1. Βίος καὶ ἔργον. Ὀντολογία. Ὁ Καῖσαρ Κρεμόνιος (Cesare Cremoni—Caesar Cremonius), ἐν Cento τῷ 1550 γεννηθεὶς, ἔτυχεν εὐρυτάτης παιδείας ἐν Φερράρα καὶ ἐδίδαξεν αὐτόθι ἔνδεκα ἔτη· ὕστερον προσκληθεὶς εἰς Πάδουαν ἐδίδαξεν εὐδοκίμως φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικὴν μέχρι τοῦ θανάτου (τῷ 1631)². Οὗτος δὲν ἤθελε νὰ ἀκολουθῇ μήτε εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μήτε εἰς τὸν Ἀβερρόην μήτε εἰς Θωμᾶν τὸν Ἀκυνάτην, ἀπεστρέφετο δὲ καὶ τοὺς σχολαστικοὺς καὶ τοὺς ἄλχυμιστάς· ὁδηγὸν δὲ προστησάμενος

¹. Περὶ τοῦ Ζαβαρέλλα διέλαβον Labanca B., G. Zabarella. Neap. 1878.— Ragnisco Pietro, G. Zabar. il filosofo, la polemica tra Franc. Piccolomini e G.Z. nella università di Padova. Vened. 1886.— Τοῦ αὐτοῦ G. Zabar. il filosofo, una polemica di logica nell'università di Padova κτλ. Vened. 1886.

². Ἔργα αὐτοῦ εἶναι τάδε· Explanatio prooemii librorum Aristotelis de physico auditu. Patav. 1596.— Disputatio de caelo. Venet. 1613.— De calido innato et semine. Lugd. 1634.— De imaginatione et memoria. Venet. 1644.— Tractatus tres : De sensibus externis, de sensibus internis, de facultate appetitiva. Venet. 1644.

μόνον τὸν Ἀριστοτέλη ἐξῆρε τὴν ἐμπειρίαν¹ γνωματεύων ὅτι αὕτη εἶναι ἀναγκαία εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας μηδὲ τῆς μαθηματικῆς ἐξαιρουμένης. Ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος πρέπει νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρία τῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς Φυσικῆς, περὶ ἣν ἰδίᾳ καὶ κυριώτατα ἡσχολεῖτο² φρονῶν ὅτι πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς πάσας αὐτῆς τὰς ἀκολουθίας καὶ ὅταν ἔτι διαφωνῶσι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν ὁμως ὀφείλομεν πάντοτε νὰ ὑποτασσώμεθα. Ἡ Φυσικὴ—ἀποφαίνεται ὁ Κρεμόνιος, ὡς ἤδη ὁ Ζαβαρέλλας καὶ ὁ Καιζαλπῖνος—παρέχει τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ. Ἡ αἴθριος δηλαδὴ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις μαρτυρεῖ αἰθρῶν κινουῦσαν αἰτίαν, ἣτις ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι αἴτιος καὶ κατ' ἀκολουθίαν νοητικὴ³. Παρατηρεῖ δ' ὁμως ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐκ τῆς αἰθρῆς τοῦ οὐρανοῦ κινήσεως μόλις καὶ ἥκιστα ἀποχρώντως θ' ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπαρξίς θεοῦ· διότι ἦτο δυνατόν ἡ κίνησις ἐκείνη νὰ προήρχετο ἐκ πολλῶν αἰθρῶν κινουμένων αἰθρῶν, ἐκ πολλῶν οὐρανίων νῶν. Μόνον ἡ τάξις τοῦ κόσμου, ἡ τῶν πάντων διακόσμησις κατὰ ὑψιστον σκοπὸν μηνύει ἓνα ὑπερτατον καὶ ἄπειρον νοῦν, ἓνα μόνον θεόν⁴. Ὁ θεός, ὡς τέλειος καὶ καθαρὸς νοῦς, νοεῖ μόνον αὐτὸς ἑαυτόν⁵, εἶναι καθαρὰ νόησις, ἄμοιρος βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, διὸ καὶ ὑπάρχει χωρὶς ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ ξένος πάσης ὕλης⁶. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ παράπαν ὁ

1. Ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας πρέπει νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὰ καθόλου κατὰ μικρὸν καὶ ἄνευ σπουδῆς, δι' ἣν ὁ Κρεμόνιος ἔψεγε τοὺς συγχρόνους.

2. Ἐν ὑστέρᾳ μοίρα τίθενται ἡ Λογικὴ καὶ ἡ Ἠθικὴ θεωρούμεναι ὡς πρακτικαὶ καὶ βοηθητικαὶ ἐπιστῆμαι. Εἰς τὰς θεωρητικὰς καταλέγονται πλὴν τῆς Φυσικῆς ἡ Μαθηματικὴ καὶ ἡ Θεολογία ἢ Μεταφυσικὴ (De paed. φ. 3. 18). Ἀλλὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας ὑπέτασεν εἰς τὴν Φυσικὴν, εἰς ἣν καὶ περιωρίζετο.

3. Ἡ Φυσικὴ φθάνει μέχρι τῆς ἀποδείξεως ὅτι ὑπάρχει θεός· τὰς δὲ ιδιότητας αὐτοῦ ἐρευνᾷ ἡ Μεταφυσικὴ.

4. De caelo σ. 300 ἐξ.

5. Τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῶν κατωτέρων νῶν, τῶν ὑπὸ τὸν θεὸν ἰσταμένων. Ἐκαστος αὐτῶν νοεῖ ἑαυτόν, γινώσκει δὲ καὶ τὸν ἀνώτερον, ἐξ οὗ ἡρτῆται, μόνον διὰ τῆς ἐξαρτήσεως ἐκείνης, ἣν εὐρίσκει ἐν ἑαυτῷ. (De caelo σ. 340 ἐξ. 370).

6. Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 385. 151.

θεός οὔτε ὁ δημιουργός τοῦ κόσμου οὔτε ἡ δρῶσα αἰτία τῆς κινήσεως αὐτοῦ. Βεβαίως κινεῖ ὁ θεός τὸν κόσμον ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς σκοπός, καθ' ὅσον δηλαδή ὡς ὑψιστος σκοπός εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ πόθου πάντων τῶν ὄντων¹. Τούτων οὕτως ἐχόντων πρέπει νὰ διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ὁ θεός καὶ ὁ κόσμος· ἡ ὑπαρξίς ἄρα τούτου ἐπάναγκες νὰ ἐξετάζεται ὅπως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως ἐκείνης². Δρῶσα δ' αἰτία καὶ κινητικὴ ἀρχὴ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἥτις ὑπάρχει τῷ οὐρανῷ ὡς μορφοῦν εἶδος. Μόνον διὰ τῆς μορφούσης ψυχῆς κινεῖ ὁ νοῦς τὸν οὐρανόν³. ἡ ψυχὴ γινώσκει καὶ ποθεῖ τὸν νοῦν, γινώσκουσα δὲ καὶ τείνουσα πρὸς αὐτὸν κινεῖ ὡς δρῶσα αἰτία τὸν οὐρανόν. Οὗτος δηλαδή εἶναι ὀργανικὸν ὄν, ἐκ διαφόρων μερῶν συνεστῶς, καὶ ὡς τοιοῦτο ἔχει ψυχὴν, οὐσίαν καὶ «εἶδος» τοῦ ὀργανικοῦ σώματος. Ὑπὸ τῆς ψυχῆς ζωογονούμενος ὁ οὐρανός εἶναι ἡ καθολικὴ δρῶσα αἰτία, ἥτις ὑποτάττει ἑαυτῇ πάσας τὰς ἐπὶ μέρους κινούσας αἰτίας πρὸς γένεσιν τῶν ἐμβίων τῶν ὑπαρχόντων ἐν τῷ κατωτέρῳ κόσμῳ καθ' ὠρισμένα εἶδη⁴. Τοιουτοτρόπως ὁ ἔμψυχος κόσμος συνάπτεται πρὸς τοὺς νοῦς καὶ τέλος πρὸς τὸν θεόν, οὐχὶ διότι ταῦτα εἶναι δρῶντα αἰτία ἀλλὰ διότι πρὸς αὐτὰ τείνει ὁ κόσμος ὡς σκοπὸν⁵.

2. Ψυχολογία. Ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ οὐρανοῦ δὲν ὑπάρχει ἄνευ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οὗτος πάλιν ἄνευ τῆς ὑπ' αὐτοῦ μορφωθείσης

1. Πάντα ἐφίενται τοῦ θεοῦ καὶ ὀρμῶσι πρὸς αὐτόν· πάντα τείνουσι πρὸς τὸν θεόν ὡς τὸν ἀκρότατον σκοπόν. Κατὰ τοῦτο μόνον εἶναι ὁ θεός ἡ κινούσα αἰτία. (Αὐτ. 373 ἐξ.).

2. Οὕτως ἔχομεν ἄκρατον δυῖσμον καὶ ἀντίθεσιν θεοῦ καὶ κόσμου. Καὶ ὁ κόσμος πάλιν διακρίνεται εἰς δύο εἶδη ὑπάρξεως, εἰς τοὺς νοῦς δηλονότι καὶ τὰ σωματικὰ ὄντα· εἰς ἐκείνους μὲν ἰδιάζει ἡ νόησις, εἰς δὲ ταῦτα ἡ ἐν τόπῳ ἔκτασις. (Αὐτ. σ. 34.).

3. Οὔτε ὁ θεός οὔτε οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ νοῖ εἶναι δρῶντα αἰτία ἀλλὰ μόνον ἡ πραγματικὴ ψυχὴ, ἣν ὁ Κρεμόνιος θεωρεῖ παραπλησίως τοῖς νέοις πλατωνικοῖς.

4. Αὐτ. 16.99 ἐξ. De cal. inn. σ. 18.89.

5. Μόνον κατὰ τοσοῦτο εἶναι ἡ κίνησις τοῦ κόσμου ἀίδιος, καθ' ὅσον τείνει εἰς σκοπὸν αἰδίον. (De caelo σ. 113 ἐξ.).

ύλης, οὕτω καὶ πᾶσά τις ψυχὴ δὲν ὑπάρχει ἄνευ ἐνύλου σώματος. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ «εἶδος» τοῦ ὀργανικοῦ σώματος καὶ φαίνεται ὡς μέση τις μεταξὺ νοῦ καὶ σώματος· πρὸς ἐκεῖνον μὲν φέρεται διὰ τῆς γνώσεως, πρὸς τοῦτο δὲ διὰ τῆς κινήσεως. Ἴδιον δὲ τι καὶ διάμεσον μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι ἡ ἔμφυτος θερμότης, ἣτις ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδρεύουσα διήκει διὰ πάντων τῶν μερῶν τοῦ σώματος¹. Ἡ θερμότης αὕτη, ἡ χρησιμεύουσα ὡς ὄργανον ζωογονοῦν καὶ κινοῦν τὸ σῶμα, δὲν εἶναι ἡ οὐράνιος θερμότης οὐδὲ ζωτικὸν πνεῦμα ἢ «πέμπτη οὐσία» (quinta essentia) οὐδ' ἔχει ὅλως σωματικὴν φύσιν (διότι διήκει διὰ πάντων τῶν μερῶν τοῦ σώματος) ἀλλ' εἶναι μόνον ἡ θερμότης τῆς κρᾶσεως καὶ προέρχεται ἐκ τῆς μείξεως τῶν στοιχείων². Ὅπως ἂν ἔχη, ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ εἶδος τοῦ σώματος καὶ ἀχώριστος ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ψυχὴν, ὁ νοῦς ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ δὲν συνάπτεται πρὸς τὸ σῶμα ἀλλ' ὑπέρεται τῆς ὑλης. Ὁ δὲ ποιητικὸς νοῦς εἶναι χωριστὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς καθολικὴ ἀρχή, ἣτις κοινωνοῦσα πρὸς τὸν παθητικὸν νοῦν καθιστᾷ δυνατὴν τὴν νόησιν. Ὁ νοῦς οὗτος ὁ καθολικὸς καὶ ἀπρόσωπος εἶναι ἀθάνατος, ἐνῶ ὁ ἀτομικὸς νοῦς εἶναι παροδικὸς καὶ θνητός³. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ἀνακαινίζεται ἡ ἀριστοτελικὴ διδασκαλία, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τῷδε τὰ εἶδη μόνον παραμένουσι, τὰ δὲ ἄτομα φθείρονται, ὅτι ὁ παθητικὸς καὶ ἀτομικὸς νοῦς ἀπόλλυται, ὁ δὲ ποιητικὸς καὶ καθολικὸς ὑπάρχει ἀθάνατος. Οὕτω διαμφισβητεῖται ἡ τῆς ψυχῆς ἀθανασία.

3. Ἐπισκόπησις. Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει ὅτι ὁ Κρεμόνιος δὲν ἀπέστη τοῦ ἀριστοτελικοῦ δυϊσμοῦ· θεὸς καὶ κόσμος εἶναι αὐτῷ δύο αἰδίοι ἀρχαί, ἡ δὲ μόνη συνάφεια αὐτῶν κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ κόσμος τείνει πρὸς τὸν θεὸν ὡς σκοπόν. Πάντα ἐν τῇ Φυσικῇ, ἐν ἣ ἐπιμελῶς ἐνδιατρίβει, ἐρμηνεύονται ἐκ φυσικῶν αἰτίων· καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι μόνον φύσις. Ὁ φιλόσοφος ὑπέστη οὐ

¹. De caelo 4. De cal. inn. dict. 4.

². Ἡ ψυχὴ συνάπτει πρὸς ἄλληλα τὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος καὶ παράγει τὴν κρᾶσιν. (De cal. inn. dict. σ. 7. 11).

³. De caelo 129. 131. 315. De facult. appetit. σ. 193 ἐξ.

μικράν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Καιζαλπίνου, οὐδαμῶς δ' ἠσπάζετο τὴν περὶ φύσεως νέαν μαθηματικὴν καὶ μηχανικὴν ἄποψιν οὐδὲ τὴν Ἀστρονομίαν τοῦ Κοπερνίκου. Λέγεται δὲ ὅτι, καίπερ ὢν φίλος τοῦ Γαλιλαίου, ἤρνεϊτο νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ τηλεσκόπιον, ἵνα μὴ διασεισῇ τὴν περὶ κόσμου θεωρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους¹.

Ἐκ τῆς Σχολῆς τῆς Παδούης προῆλθε καὶ ὁ Λουκίλιος Βανίνης (Lucilio Vanini), ὅστις ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἀβερροϊκοῦ ἀριστοτελισμοῦ εἰς τὴν πανθεϊκὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως. Οὗτος, περὶ τὸ 1585 ἐν Νεαπόλει γεννηθεὶς, ἐσπούδασεν ἐν Ῥώμῃ καὶ Παδούῃ, μετὰ πολυτάραχον δὲ πλάνητα βίον κατέληξεν εἰς τὴν Τουλῶσσαν, ὅπου ὡς αἰρετικὸς ἐκάη τῷ 1619. Πολλὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀπώλοντο, περιεσώθησαν δ' ἡμῖν δύο², ἐν οἷς διδάσκει μάλιστα τὴν αἰδιότητα τῆς ὕλης καὶ ἀνασκευάζει παλαιότερας θεωρίας.

Ἐνταῦθα δύναται νὰ μνημονευθῇ καὶ ὁ Cirolano Fracastoro (1483–1553), ἐπιφανὴς ἰατρός³, ἀστρονόμος⁴ καὶ ποιητής. Ἐν τῇ «περὶ συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας συγγραφῇ»⁵ ὑποτυποῖ θεωρίαν περὶ φύσεως ὑπομιμνήσκουσαν ἐν τισι τὸν Ἐμπεδοκλέα. Ἐν δὲ τῷ περὶ νοήσεως Διαλόγῳ⁶ ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς θεωρίας τῶν εἰδῶν (species) ἢ εἰδώλων, ἅτινα ὡς ὁμοιώματα τῶν πραγμάτων ἐξαπολύονται ἀπ' αὐτῶν καὶ φθάνουσιν εἰς τὴν ψυχὴν. Πᾶσα δηλαδὴ γνῶσις δὲν εἶναι σύλληψις τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων.

¹. Περὶ τοῦ Κρεμονίου διέλαβον Favaro A., Il studio di Padova e la compagnia di Cesù sul finire del secolo decimosesto. Ven. 1878.— Mabileau, Etude historique sur la philosophie de la renaissance en Italie. Paris 1881.

². Ταῦτα ἐπιγράφονται «Amphitheatrum aeternae providentiae divino-magicum.... Adversus veteres philosophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos et Stoicos». Lugd. 1615, καὶ «De admirandis naturae reginae deque mortalium arcanis libri quatuor», Par. 1616.

³. Συνέταξε διδακτικὸν ποίημα περὶ σφίλιδος.

⁴. Συνέγραψεν ἔργον ἐπιγραφόμενον «Homocentricorum seu de stellis liber», ἐν ᾧ ἀπέκρουε τὴν ἐπικυκλικὴν θεωρίαν τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν.

⁵. De sympathia et antipathia rerum liber unus. Lugd. 1545.

⁶. Turrius sive de intellectione Dialogus. Liber primus. Venet. 1555.

ἄλλ' ἔμμεσος ἀπεικόνισις καὶ παράστασις γινομένη δι' αἰσθητοῦ συμβόλου ¹.

Γ. ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΩΝ

Οὐ μόνον ἡ πλατωνικὴ καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ στωϊκὴ καὶ ἡ ἐπικούρειος καὶ ἡ ἰωνικὴ καὶ ἡ σκεπτικὴ φιλοσοφία ἐπανῆλθον εἰς τὴν ζωὴν, ὑποστᾶσαι, ὡς ἦτο εὐλογον, τὴν ῥοπὴν τῆς συγχρόνου διανοήσεως ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖσαι αὐταὶ νὰ ἀσκήσωσι μεγάλην ἐπίδρασιν.

α) Ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία

ΛΙΨΙΟΣ

1. Βίος καὶ συγγραφή. Τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας προστάτης ἐγένετο ὁ Δικαῖος Λίψιος (Joest Lips, Justus Lipsius). Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1547 πλησίον τῶν Βρυξελλῶν· ἐνταῦθα καὶ ἐν Κολωνίᾳ καὶ ἐν Λουβαίνῃ ἐσπούδασε χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ὑφ' ὧν ἐνεφορήθη ἀγάπης πρὸς τὴν λατινικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν. Ἐδίδαξεν ἐν Ἰένῃ καὶ Λουγδούνῳ, ἐνθα παρέμεινε δώδεκα ἔτη κατέχων τὴν ἔδραν τῆς ἱστορίας· ἀλλ' ἐνεπλάκη εἰς σφοδροὺς πολιτικούς ἀγῶνας ὑπερμαχῶν τοῦ ἄκρως μοναρχικοῦ πολιτεύματος. Ὑστερον (τῷ 1592) διωρίσθη καθηγητὴς ἐν Λουβαίνῃ καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου, ἐπελθόντος τῷ 1606, κατέστη ἱστοριογράφος τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐθεράπευσε κατ' ἐξοχὴν τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ διέπρεψε μᾶλλον ἐπὶ ταύταις ² ἢ τῇ φιλοσοφίᾳ. Αἱ συγγραφαί, ἐν αἷς τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν ἀνέπτυξεν, εἶναι ἡ «Εἰσαγωγή εἰς τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν», ἡ «Φυσιολογία

¹. Τὴν περὶ γνώσεως θεωρίαν τοῦ Fracastoro ἀναπτύσσει ὁ Cassirer (Das Erkenntnisproblem 1, 226 ἐξ.).

². Διεφώτισε πολλὰ ῥωμαϊκὰ ζητήματα καὶ ἐξέδωκε Ῥωμαίους ἐγκρίτους συγγραφεῖς, μετεχειρίζετο δὲ γλῶσσαν κομψὴν καὶ κλασσικὴν.

τῶν Στωϊκῶν»¹ καὶ τὸ «Περὶ σταθερότητος»². Ἐν ταύταις προθυμεῖται νὰ δείξῃ ὅτι ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία προέχει τῶν ἄλλων καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

2. Ὀντολογία ἢ πρόνοια. Ὁ Λίπιος παραδέχεται ὡς στωϊκὰς ἀρχὰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὕλην πλὴν ὅτι θεωρεῖ πλάνην τὸ τάττειν παρὰ τὸν Θεὸν τὴν ὕλην ὡς αἰδίου. Ὁ μὲν Θεὸς εἶναι ἡ ἐνεργητικὴ, ἡ δὲ ὕλη ἡ παθητικὴ ἀρχή· πρὸς δὲ εἶναι ὁ Θεὸς ἡ καθολικὴ φύσις καὶ ὁ ἐν πᾶσιν ἀποκαλυπτόμενος καθολικὸς νοῦς. Τὴν καθολικὴν ταύτην φύσιν, ἣτις εἶναι ἅμα καὶ ὁ καθολικὸς νοῦς, ἐνόουν οἱ Στωϊκοὶ ὡς «πῦρ», οὐχὶ τὸ αἰσθητὸν πῦρ ἀλλὰ τὸ ἔλλογον καὶ ἐντέχνως δημιουργοῦν πῦρ, ὕπερ πάντα ἐνδοθεν ζωοποιεῖ καὶ σχηματίζει. Οὐχὶ διάφορα παραδέχεται, λέγει, ὁ χριστιανισμὸς, ὅστις χαρακτηρίζει τὸν Θεὸν καὶ τὸν Θεῖον λόγον ὡς «φῶς» καὶ παριστᾷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατερχόμενον ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν³.

Ἰδίᾳ ἐξαιρεται ἡ ἐννοια τῆς προνοίας κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς Στοᾶς καὶ διδάσκεται ὅτι ἡ πρόνοια εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Θεία δὲ πρόνοια σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς γινώσκει πάντα καὶ γινώσκων κατευθύνει καὶ κυβερνᾷ κατ' ἄγνωστον ἡμῖν τρόπον⁴.

¹. *Manudictio ad stoicam philosophiam*. 1604. *Physiologiae Stoicae libri III*. 1610.

². *De constantia*, 1584, γερμανιστὶ τῷ 1802. Τὰ ἔργα πάντα τοῦ Λίπιου ἐξεδόθησαν ἐν 8 τόμοις τῷ 1585. Δευτέρα ἐκδοσις ἐγένετο τῷ 1637 καὶ τρίτη τῷ 1675 ἐν τέσσαρσι τόμοις.

³. Οὕτως ἄγονται εἰς συμφωνίαν οἱ στωϊκοὶ καὶ οἱ χριστιανοί, ὅταν λέγωσιν ἐκεῖνοι περὶ πυρός καὶ οὗτοι περὶ φωτὸς ἀποφαινόμενοι περὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον μεταφορικόν. *Physiolog. Stoic. 1 disser. 4.6*. «Itaque Stoici hanc nimis absurdi, si divinitatem illi dederant, quod et consensu pleraeque gentes, velut natura praecunte fecerunt, qui Vestam scilicet et ignem perpetuum voluerunt».

⁴. *De const.* 1, 13. «Est igitur in Deo, fuit, erit, pervigil illa et perpas curaque res omnes inspicit, adit, cognoscit, et cognitans immota quadam et ignota nobis serie dirigit ac gubernat. Id autem est, quod providentiam hic voco».

Οὐδ' ἀναιροῦσι τὴν θεῖαν πρόνοιαν τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κακά, τὰ τε φυσικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ. Φυσικὰ μὲν κακὰ εἶναι τὰ φύσει ἐπερχόμενα, εἴτε παροδικὰ εἴτε διαρκῆ· ἐσωτερικὰ δὲ κακὰ εἶναι τὰ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου εὕρισκόμενα, οἷον τὸ ἠθικὸν κακόν· τέλος δ' ἐξωτερικὰ εἶναι τὰ κατὰ τύχην θύραθεν ἐπαγόμενα, ὡς πόλεμοι καὶ λοιμοὶ καὶ πλήμμυραι καὶ ὅσα ἄλλα. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν κακῶν τούτων ἀντίκειται πρὸς τὴν θεῖαν πρόνοιαν. Τὰ μὲν δηλαδή φυσικὰ κακὰ συντελοῦσιν εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ παντός καὶ ἀναδεικνύουσι τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ὑπερνικᾷ τὰ κακὰ καὶ ποιεῖ ὑπηρετικὰ εἰς τοὺς ἑαυτοῦ σκοπούς. Τὰ δ' ἐσωτερικὰ κακὰ ἔχουσι αἰτίαν οὐχὶ τὸν θεὸν ἀλλὰ μόνους ἡμᾶς, τὴν ἐλευθέραν ἡμῶν βούλησιν. Τέλος δὲ τὰ ἐξωτερικὰ κακὰ ἔχουσι τρεῖς σκοπούς, τὴν ἄσκησιν καὶ τὸν σωφρονισμὸν καὶ τὴν τιμωρίαν· διὰ τῶν τοιούτων κακῶν οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἀσχοῦνται καὶ κρατύνονται ἐν τῷ ἀγαθῷ, οἱ δ' ἁμαρτάνοντες κολάζονται καὶ ἀποτρέπονται ἀπὸ μελλόντων κακῶν, οἱ δ' ἀνόσιοι τιμωροῦνται, ἧτις τιμωρία καὶ τοὺς τιμωρουμένους διορθοῖ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διδάσκει. Οὕτω πως πάντα τὰ κακὰ καταλήγουσιν εἰς τὸ ἀγαθόν¹. Κατὰ τῆς θείας προνοίας ἐγείρεται ἡ ἐνστασις ὅτι τὸ κακὸν δὲν τιμωρεῖται, ὅτι τιμωροῦνται συχνάκις οἱ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἁμαρτάνοντες καὶ τέλος τιμωροῦνται οἱ ἀνεύθυνοι ἀπόγονοι. Τὴν ἀντίρρησιν ταύτην ἀποκρούει ὁ φιλόσοφος παρατηρῶν ὅτι δὲν δικαιούμεθα διὰ τοῦτο νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν θεῖαν πρόνοιαν, διότι ἀγνοοῦμεν τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτῆς· ἡ θεῖα πρόνοια δὲν κρίνεται κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Ἄλλως δὲ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ὅλως ἀνερμήνευτον. Φαίνεται μὲν δηλαδή ὅτι οἱ κακοὶ δὲν τιμωροῦνται, ἀλλ' ὅμως ἡ τιμωρία θὰ ἐπέλθῃ ὕστερον, ἔστω καὶ μετὰ θάνατον. Ἐπειτα δὲ πλὴν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπάρχει καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τιμωρία, ὁ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχος, ὃν οὐδεὶς δύναται νὰ ἐκφύγῃ. Τέλος τὸ λεγόμενον ὅτι τιμωροῦνται καὶ ἀνθρωποὶ ὅλως ἀθῶοι, δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι ἀναμάρτητος².

1. Phys. Stoic. 1. diss. 13. 14. De const. 2,9 καὶ 10.

2. De const. 2, 12-17.

3. Ἡ εἰμαρμένη. Ἀμέσως συναφῆς τῇ ἐννοίᾳ τῆς προνοίας εἶναι καὶ ἡ τῆς εἰμαρμένης. Ἐὰν ὑπάρχη, λέγει, θεός, ὑπάρχει καὶ πρόνοια· ἐὰν δὲ πρόνοια, ὑπάρχει καὶ ὠρισμένη τάξις τῶν ὄντων καὶ κατ' ἀκολουθίαν σταθερὰ καὶ ἀφευκτος ἀνάγκη εἰς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, τουτέστιν εἰμαρμένη. Ἡ ὀρθῶς νοουμένη εἰμαρμένη (*verum fatum*)¹ ὀρίζεται ὡς «τὸ ἐν πᾶσι τοῖς κινήτοις οὖσιν ἐνυπάρχον δόγμα τῆς θείας προνοίας, ὅπερ καθορίζει ἕκαστα κατὰ τάξιν, τόπον καὶ χρόνον»². Ἡ εἰμαρμένη ἄρα δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ τῇ θείᾳ προνοίᾳ· ἡ μὲν πρόνοια εἶναι ἐν τῷ θεῷ, ἡ δ' εἰμαρμένη ἐν αὐτοῖς τοῖς οὖσιν ὡς ἐπακολουθήματα καὶ ἀποτελέσματα ἐκείνης· τὸ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προορισθὲν ἐνεργεῖ ὡς εἰμαρμένη ἐν τοῖς δημιουργήμασιν. Ὅθεν ἡ εἰμαρμένη, καίπερ οὖσα αὐτὴ ἀκίνητος καὶ ἀναλλοίωτος, δὲν αἴρει τὴν φυσικὴν τῶν ὄντων κίνησιν ἀλλ' ἐνεργεῖ ἄνευ βίας ἐν πᾶσιν, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ φύσις αὐτῶν, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις αἰτίοις ἀναγκαίως, ἐν τοῖς φυσικοῖς φυσικῶς, ἐν τοῖς ἐλευθέροις ἐλευθέρως, ἐν τοῖς τυχαίοις τυχαίως. Ἄνευ βίας καὶ ἀνάγκης ἰθύνει καὶ καθοδηγεῖ τὰ ὄντα κατὰ τὴν ἀνήκουσαν φύσει εἰς αὐτὰ ἐνέργειαν. Κατὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην δύναται τις εὐλόγως νὰ εἴπῃ μετὰ τῶν Στωϊκῶν ὅτι πᾶν τὸ καθ' εἰμαρμένην συμβαῖνον συμβαίνει κατ' ἀνάγκην. Διότι καὶ αἱ ἐλευθεραὶ πράξεις καὶ τὰ τυχαῖα γεγονότα προωράθησαν καὶ προωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῇ προοράσει ἐτάχθησαν εἰς τὴν σειράν τῆς εἰμαρμένης, ὡς καθωρίσθησαν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὄντων ὑπὸ τῆς θείας προνοίας. Ὅ,τι ἂν συμβαίῃ, ὀφείλει νὰ συμβαίῃ, διότι ἐμπεριέχεται ἐν τῇ εἰμαρμένη. Πάντα λοιπὸν εὐρίσκονται ἐν τῷ κράτει τῆς εἰμαρμένης³, μόνος δὲ ὁ θεὸς ὁ τὴν εἰμαρμένην

1. Ἄλλα εἶδη εἰμαρμένης πλημμελῆ εἶναι ἡ μαθηματικὴ εἰμαρμένη (*fatum mathematicum*), ἡ φυσικὴ εἰμαρμένη (*fatum naturale*) καὶ ἡ βία εἰμαρμένη (*fatum violentum*), καθ' ὅσον ὑποτίθεται ὅτι τὰ συμβαίνοντα πάντα ὑπέκουσιν εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀστέρων ἢ εἰς τὴν φυσικὴν δύναμιν ἢ εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων. (*De const.* 1, 17. 18).

2. Αὐτ. 19 «*inhaerens rebus mobilibus immobile providentiae decretum, quod singula suo ordine, loco, tempore firmiter reddit*».

3. Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν ἡ λεγομένη

ὄρισας ἴσταται ἐλεύθερος ὑπὲρ αὐτὴν δυνάμενος νὰ θραύσῃ τὴν ἄλυσιν ἐκείνης καὶ ποιήσῃ ἔργα κείμενα ἔξω τοῦ κύκλου αὐτῆς¹.

Κατὰ τὰς ἐννοίας ταύτας πρέπει νὰ ρυθμίζηται ὁ βίος ἡμῶν. Ὁ ἀναλογιζόμενος ὅτι πάντα κυβερνῶνται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας καὶ τελοῦνται κατ' ἀδυσώπητον εἰμαρμένην θὰ τηρῇ καὶ ἐπιδεικνύῃ πάντοτε ἐν ταῖς ἀλλαγαῖς τῶν περιστάσεων ἀδιάλειπτον σταθερότητα, ἣτις εἶναι γνώρισμα καὶ ἀρετὴ τοῦ τελείου ἀνδρός².

4. Ψυχολογία καὶ ἠθικὴ. Καὶ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ οὐχ ἥττον ἀνακαινίζονται αἱ ἀρχαὶ τῶν Στωϊκῶν. Κατὰ τούτους ἡ ψυχὴ εἶναι πυρώδης ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὴν γῆν αἰθέρος, ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ θεός. Πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνάλογον εὐρίσκει ὁ Λίπιος τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Διακρίνονται δ' ἐν τῇ ψυχῇ δύο μέρη, ἕνθεν μὲν τὸ οὐράνιον καὶ θεῖον, ὅπερ ἐστὶ τὸ πνεῦμα, ἕνθεν δὲ τὸ ἄλογον, καθ' ὃ ἡ ψυχὴ καταδύεται εἰς τὸ σῶμα. Ὅθεν ἡ διάκρισις τοῦ νοῦ (ratio) καὶ τῆς δόξης (opinio), ὧν ἐκεῖνος μὲν ἀνήκει εἰς τὸ ἀνώτερον αὕτη δὲ εἰς τὸ κατώτερον μέρος τῆς ψυχῆς. Ὁ νοῦς εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸν θεὸν ὡς ἀρχὴν αὐτοῦ, σταθερὸς καὶ ἀκίνητος ἐν τῷ ἀγαθῷ, πηγὴ πάσης ὀρθῆς βουλῆς καὶ ὀρθῆς κρίσεως· τὸ ὑπακούειν αὐτῷ σημαίνει ἀρχεῖν, τὸ ὑποτάττεσθαι αὐτῷ εἶναι προΐστασθαι πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἡ δὲ δόξα, πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐστραμμένη, εἶναι ἀβεβαία καὶ ἀπατηλὴ, κακὴ σύμβουλος καὶ κριτὴς, μήτηρ τῶν κακῶν, αἰτία ταραχῆς καὶ συγχύσεως ἐν τῷ βίῳ. Ἡ πρὸς τὸ σῶμα ἄρα συνάφεια τῆς ψυχῆς εἶναι ἐπιβλαβὴς αὐτῇ, ἀφοῦ διὰ τῆς δόξης ἡ ψυχὴ ἀφίσταται τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς³.

Ἔργον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ καταστήσῃ τὸν ἐν ἑαυτῷ νοῦν

ἐλευθερία καὶ ἀνάγκη καὶ τύχη λαμβάνονται ὡς εἶδη τῆς εἰμαρμένης. Ἄλλ' οὕτως ἡ ἐλευθερία, ὑπέικουσα εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποβαίνει ψιλὸν φάσμα καὶ παύεται οὔσα πραγματικὴ ἐλευθερία.

¹. Αὐτ. 2, 19 καὶ 20.

². Αὐτ. 1,13 ἐξ. 2,6 ἐξ.

³. Physiol. Stoic. 3. diss. 7-10. De const. 1,5.

ἐπικρατέστερον τῆς δόξης. Ὁ δὲ κατὰ τὸν νοῦν ζῶν ζῆ κατὰ τὸν θεῖον λόγον καὶ νόμον, διότι ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶναι ἀποκάλυψις τοῦ θεοῦ. Παραπλήσια ἀπεφαίνοντο καὶ οἱ Στωϊκοὶ ἀξιοῦντες παρὰ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ζῆ κατὰ φύσιν, τουτέστι κατὰ τὸν λόγον, ὅστις κατάγεται ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως, τοῦ θεοῦ. Ἡ κατὰ φύσιν ζωὴ ἀπεργάζεται τὴν ἀρετὴν, ἣτις εἶναι τὸ ἀληθὲς καὶ μοναδικὸν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶν ἄλλο παρὰ τὴν ἀρετὴν θεωρούμενον ὡς ἀγαθὸν καταλέγεται εἰς τὰ ἀδιάφορα. Πᾶσαι δ' αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἴσαι ἀλλήλαις, διότι προέρχονται ὡσαύτως ἐκ τῆς πρὸς τὸν λόγον συμφωνίας· οὐδεμία αὐτῶν προέχει ἑτέρας, ὡς ἐδόξαζον οἱ περιπατητικοί. Ἐπὶ τούτοις αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι εἶναι ἀρρήκτως πρὸς ἀλλήλας συνημμέναι, ὁ δ' ἔχων μίαν ἔχει πάσας. Διότι ἐκεῖνος μόνος εἶναι ἐνάρετος, ὅστις πράττει ὅλως κατὰ τὸν λόγον· ἀλλ' ὁ παντελῶς κατὰ τὸν λόγον πράττων οὐδεμιᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ στερῆται ἀρετῆς¹. Ὁ τὴν ἀρετὴν κτησάμενος εἶναι ὁ σοφός. Οὗτος εἶναι ἀδιατάρακτος καὶ ὑπὸ τῶν παντοίων τῆς ψυχῆς παθῶν ἀκατάβλητος· δὲν περιορίζει ἀπλῶς τὰ πάθη ἀλλ' εἶναι ὅλως ἐλεύθερος αὐτῶν. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ προσβληθῆ ὑπὸ παθῶν, οὐδέποτε ὅμως ὑπέικει εἰς αὐτὰ ἀλλ' ὑπέρτερος ἐκείνων ἀναδεικνύεται καὶ νικητής. Ὁ σοφὸς γινώσκει πάντα καὶ οὐδέποτε πλανᾶται, διότι δὲν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀπατηλὴν δόξαν ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν λόγον. Διὸ οὐδὲν συμβαίνει, ὅπερ εἶναι ἀπροσδόκητον ἢ εὐρίσκει αὐτὸν ἀπαράσκευον. Ὁ σοφὸς μόνος εἶναι ἐλεύθερος καὶ πράττει ἀεὶ τὸ ἀγαθόν, διότι ποιεῖ πάντοτε κατὰ τὸν λόγον. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ ἄφρων πράττει ἀεὶ τὸ κακόν, διότι συμφωνεῖ οὐχὶ πρὸς τὸν λόγον ἀλλὰ πρὸς τὴν δόξαν².

Τοιαῦτα διδάσκων ὁ Λίψιος εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐπειρᾶτο νὰ ἀνακαινίσῃ τὸ στωϊκὸν φιλοσόφημα προσηρμοσμένον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τὴν χριστιανικὴν³.

¹. Manud. ad Stoic. philos. 2. diss. 18-23. 3 diss. 4.

². Αὐτ. 3, diss. 7-10. 3, diss. 15.20.

³. Περὶ Λιψίου ἰδὲ Steuer A., Die Philosophie des J. Lipsius. Münst. 1901.— Nordmann V., J. L. als Geschichtsforscher und Geschichtslehrer. Hels. 1932.

Ἄλλ' ἡ σπουδὴ τοῦ ἀνδρὸς ὀλίγον ἐπέτυχε, διότι ὀλίγους μόνον ἔσχεν ὄπαδούς. Μνημονευτέοι ὁ Σκιόππιος (Casp. Schorpe, Scioppius, 1576—1649)¹ καὶ ὁ Θωμᾶς Catakier (1574—1654)².

β) Ἡ ἐπικούρειος φιλοσοφία

ΓΑΣΣΕΝΔΗΣ

1. Βίος καὶ συγγραφή. Ὁ Πέτρος Γασσένδης (Petrus Gassendi) ἐγεννήθη τῷ 1592 ἐν Champtercier τῆς Προβηγγίας· ἐξ ἀφανοῦς οἴκου καταγόμενος ἐτρέφη εἰς τὸ κληρικὸν στάδιον καὶ πρωτῶς ἐκτέλεσε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ δραστηριότητος τὴν φήμην διαπρεποῦς λογίου· ἐγένετο δ' ἐντριβῆς οὐ μόνον τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς φιλολογίας ἀλλὰ καὶ τῆς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς. Τὸ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας ἔτος ἄγων κατέστη διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς (φιλολογίας) καὶ μετὰ τρία ἔτη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας ἐν Αἰχ. Ἐγένετο πρωθιερεὺς ἐν Dijon καὶ ὕστερον ἀρχιεπίσκοπος Λουγδούνου. Ἐλθὼν δ' εἰς Παρισίους δι' ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας εἰσήχθη εἰς τὸν κύκλον τῶν λογίων καὶ τέλος ἐγκατεστάθη ἐνταῦθα λαβὼν (τῷ 1645) θέσιν καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ βασιλικῇ Σχολῇ. Ἦτο στενὸς φίλος τοῦ σκεπτικοῦ Vayer καὶ διετέλει ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν συγχρόνων ἀνδρῶν, οἳ οἱ Ὁ Μερσέννος καὶ ὁ Ὠββέσιος, ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Γαλιλαῖος. Μετέσχε δὲ πολλάκις τῶν τότε φιλοσοφικῶν ἐρίδων, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ κριτικοὶ ἔλεγχοι αὐτοῦ κατὰ τοῦ Φλούδδου, τοῦ Ἐρβέρτου καὶ τοῦ Καρτεσίου. Ἀπέθανε τῷ 1655 καταλιπὼν πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς φαίνεται ἡ πρὸς τὸ ἐπικούρειον φιλο-

1. Ἐγραψεν «Elementa stoicae philosophiae moralis».

2. Ὁ Catakier ἠρμήνευσε τὰ ἔργα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ συνέγραψε «De disciplina Stoica cum sectis aliis collata deque Senecae, Epicteti, Marci scriptis».